

Anuarul Universitatii „Petre Andrei” din Iasi
Fascicula: Drept, Stiinte Economice, Stiinte Politice

Year-Book „Petre Andrei” University from Iasi

Fascicle: Law, Economic Science, Political Sciences

ISSN: 2248-1079

Coverd in: CEEOL, Index Copernicus, Ideas, RePeC, Socionet, Econpapers

---

**DELIBERATIVE DEMOCRACY AND
COMMUNICATIVE ACTION OF JÜRGEN HABERMAS**

[Democrația deliberativă i acțiunea comunicativă la Jürgen Habermas]

Antonio SANDU

Anuarul Universitatii „Petre Andrei” din Iasi, Fascicula: Drept, Stiinte Economice,
Stiinte Politice, 2013, Tomul 12, Decembrie, pp: 231-243

Published by:

Lumen Publishing House

On behalf of:

„Petre Andrei” University from Iasi

Deliberative Democracy and Communicative Action of Jürgen Habermas

[Democrația deliberativă și acțiunea comunicativă la Jürgen Habermas]

Antonio SANDU ¹

Abstract

This paper aims to critically analyze some of the social and political dimensions of the philosophy of Jürgen Habermas, from the perspective of reconstruction theory of democracy, based on communicative action. Habermas's philosophy constitutes a benchmark for social and political thinking. The author builds a bridge between American philosophy, Anglo-Saxon philosophy and Continental one (Bohman, Rehg, 2011), between more analytical and pragmatic philosophy, on one hand, and on the other the continental postmodernism. Habermas has held a series of debates with the leading philosophers such as Gadamer, Foucault, Derrida, etc. Habermas has built his own theory of deliberative democracy, constitutional and postliberal type. Democracy as seen by Habermas, at least in his maturity writings, is dependent to the cosmopolitan and universalist vision, post-national and global.

Keywords

Jürgen Habermas, public sphere, private sphere, communicative action, theory of democracy, the post-national state

---

¹ Antonio SANDU – Associate Professor Ph.D., FSEAP Stefan cel Mare University from Suceava; Social and Humanistic Research Center Lumen, Iasi, Romania, E-mail Address: antonio1907@yahoo.com

Introducere

Jürgen Habermas este unul dintre cei mai influenți gânditori contemporani. Opera sa cuprinde lucrări în domenii precum filosofia socială și politică, politologie, teoria democrației, epistemologie, semiotică, teoria limbajului și comunicării, retorică și teoria argumentării, filosofia și sociologia religiei. Lucrarea de față este parte componentă dintr-o cercetare mai amplă vizând acțiunea comunicativă ca modalitate predilectă de acțiune socială în postmodernitate. În cadrul acestui articol urmărim să trecem în revistă în manieră critică, câteva din dimensiunile filosofiei social-politice a lui Jürgen Habermas, din perspectiva reconstrucției teoriei democrației, pornind de la acțiunea comunicativă.

În procesul de construcție a propriei teorii politice, Habermas pornește de la modelul antic de filosofie politică, care este văzută în strânsă întrepătrundere cu etica și cu praxisul pedagogic (Habermas, 1977). Obiectele de studiu ale filosofiei politice tradiționale, *justul și excelentul*, (Cuceu, 2012, p. 187–200) nu puteau răspunde exigențelor epistemologice necesare instituirii teoriei politice ca știință. *Germenii* științei politice sunt identificați în instituționismul premodern și modern, precum și în preocupările unor filosofi precum Machiavelli, Hobbes și Morus pentru validitate teoretică și pragmatică (Cuceu, 2012). Filosofia sa politică poate fi concepută ca fiind de factură interdisciplinară și critică (Bohman, Rehg, 2011).

Sfera publică ca fundament al teoriei democrației contemporane

Necesitatea reflecției asupra dualității dintre sfera publică și sfera privată este argumentată de Habermas prin analizele asupra instituționalismului modern, și asupra societății civile seculare și apolitice. Societatea civilă este văzută ca o serie reunită de elemente non-statale, constituite cu caracter voluntar și care structurează opinia publică (Habermas, 1977). Societatea civilă se originează în dreptul natural, constituind un element constitutiv al *filosofiei sociale* cu care Habermas îi propune să înlocuiască *tradiționala filosofie politică* (Cuceu, 2012).

Habermas atrage atenția asupra centrării modelului kantian al rațiunii practice pe subiectivitate, în detrimentul intersubiectivității. Presupoziția universalității eului rațional la nivel moral și politic, permite gândirii social politice moderne să postuleze universalitatea naturii umane exprimate sub forma drepturilor omului (Bondor, 2011, pp 16-23).

Teoria lui Habermas cu privire la *sfera publică*, apare ca un răspuns și o completare la viziunea Hannei Arendt (1959, 2007). Teoria Hannei

Arendt este utilizată în legătură cu identificarea unui set de criterii normative ale democrației, care apoi sunt comparate cu situația politică a unei societăți actuale, în scopul determinării gradului de democratizare a respectivei societăți (Bondor, 2011). George Bondor (2011) sintetizează cele mai importante modele ale sferei publice, a a cum apar acestea la Hannah Arendt (2007) și Jürgen Habermas (1998):

1) modelul reprezentativ liberal, vizează necesitatea unei elite politice instruite și capabile de decizii raționale, sfera publică propriu zisă constituind o *piață a ideilor*;

2) modelul liberal-participativ, centrat pe maximizarea participării politice și civice, precum și pe rolul mobilizator al simbolurilor, al sloganurilor emoționale și al intervențiilor polemice,

3) modelul discursiv (sau deliberativ), teoretizat de Jürgen Habermas, este văzut ca domeniu de intersecție a opiniilor publice și private, bazate pe evidențe culturale și care domina viața socială prin intermediul puterii politice și a influenței,

4) modelul constructivist, centrat pe inseparabilitatea dintre discurs și putere, pe recunoașterea rolului alterității sociale, reprezentată de minorități și prin acceptarea pluralității de status a actorilor sociali (Bondor, 2011). Modelul rațiunii publice arendtiane este de factură fenomenologică. Domeniul public și realitatea socială în sine este tratată în manieră fenomenologică ca *aparitiie*. Particularitatea gândirii lui Arendt este (Bondor, 2011) afirmația că sentimentul și certitudinea realității provine din *relația* cu ceilalți, fiind astfel determinat de domeniul public.

Habermas (1998) prezintă istoria constituirii și cristalizării în etape succesive a *sferei publice*, și în paralel, realizează o analiză a evoluției burgheziei ca și clasă socială, și a capitalismului ca sistem social, postulându-le ca origine a constituirii *sferei publice ca realitate socială* (Cuceu, 2012). Sfera publică ca realitate socială este un produs al modernității care liberalizează și democratizează accesul la Agora. Caracteristica modernității este extinderea publicurilor participante la deliberare civilă și politică. Raționalitatea și deliberarea constituie esența sferei publice moderne. Extinderea *drepturilor civile* asupra unor categorii tradiționale excluse de la exercitarea drepturilor și îndatoririlor cetățenești, generează o redimensionare a practicilor deliberative și a zonelor de exercitare a puterii. Extinderea *publicurilor* semnificative, duce la o schimbare semnificativă a receptivității, și a receptării discursurilor estetice, științifice, politice (Habermas, 1998). Sfera publică se dezvoltă în interiorul sferei private, desprinzându-se treptat de aceasta, prin instituirea comunicării și mediatizarea în creștere a fenomenelor, și faptelor private.

Modificarea publicurilor accentuează *diferențele*, dând na tere diferitele voci active în spațiul public. Astfel se creează comunicarea publică, ca instanță de construcție a opiniei publice. Geneza sferei publice este a adar constituirea publicurilor private, mai exact formate din persoane private, i reunirea lor (Habermas, 1998) în grupuri cu interese publice, în special de factură literară, filosofică i culturală. Afirmarea individualității, specifică modernității, impune constituirea unor instanțe de de-privatizare a comunicării i de inducere a atitudinii critice- informate i de facilitare a exprimării individualității în spațiul public. Apariția sferei publice constituie un instrument de legitimare politică a democrației liberale, i a statului de drept. Sfera publică reprezintă un *spațiu al discursivității*, care structurează voința unui *public* constituit din cetățeni (Habermas, 1998). Modernitatea este cea care configurează distincția public-privat, în spațiul *juridic, civil i politic*. Sfera publică cuprinde trei componente *societatea civilă, clasa politică i statul* (Cuceu, 2012).

Instituționalizarea sferei publice autentice este corelată cu apariția *opinii publice* independente, vigilențe i consensualiste, aflată într-un permanent schimb de informații asupra problemelor de interes comun (Cuceu, 2012). *Sfera publică în accepțiunea de societate civilă* se află la interferența dintre sfera privată i domeniul de acțiune a statului. Constituirea *sferei publice* este dată de necesitatea unei instanțe de mediere extrapolitică i extrastatală a intereselor private (Cuceu, 2012). Sfera publică s-a constituit (Habermas, 1997) prin utilizarea în mod public a rațiunii de către persoanele private, în scopul eliminării opresiunii i tiraniei (Salánki, 2003). Instituționalizarea sferei publice se realizează prin extinderea conținuturilor agendei publice, de la teme culturale la teme economice, sociale i politice (Habermas, 1998).

Pentru Habermas modelul de funcționare a *sferei publice* provine din cel al cafenelelor literare din primele perioade moderne (Cuceu, 2012).

Funcționalitatea sferei publice *este asigurată* de o serie de *principii constitutive* ale acesteia: *egalitatea participanților* la dezbaterile din spațiul public, indiferent de statutul social, material i cultural (disregard the status) al acestora, *interesul public, caracterul inclusiv* i apropierea lor de societatea civilă (Habermas, 1989). Sfera publică se distanțează atât de cea privată cât i de cea politică, reprezentată de stat, sistem de guvernământ i clasă politică. Sfera publică se îmbogățește în conținuturi culturale, iar discursul public devine senzitiv la temele sociale, politice, i constituind caracterul *neexclusiv al sferei publice* (Cuceu, 2012). Sfera publică reprezintă principalul spațiu de negociere (Gergen, 2005, pp: 56-86.) a normativității sociale (Salánki, 2003), mai exact a interpretării pe care grupul ca instanță

socializantă o alocă normelor, valorilor și conceptelor implicate în coexistența socială a comunității (Sandu, 2012).

Sfera publică definea inițial spațiul de *socializare*, reprezentat la modul propriu de cafenele, locuri de întâlnire și dezbateri publice, unde membrii societății discută liber și în mod critic, problemele identificate în societate și în comunitate. Dezbaterile constituiau astfel de exerciții de utilizare a *rațiunii* și discursivității orientate asupra înțelegerii fenomenelor sociale, identificării unor practici sociale și politice eficiente, și atingerea consensului în vederea dezirabilității acestora. Ia ființă astfel un *teatru*, constituit din *dezbateri*, asupra politicului, dar și a politicilor diverse, având deopotrivă funcție de spectacol –talk show– cât și de generare a consensului public. Societatea spectacolului, cum mai este denumită societatea postmodernă, își găsește în sfera publică un cadru de funcționare a practicilor discursive de obținere a consensului.

Un exemplu de practică deliberativă în spațiul public îl constituie *Cafeneaua filosofică*. Cafeneaua filosofică este o tehnică de facilitare a dezbaterii pe diverse teme cu impact în actualitate. Cafeneaua filosofică poate fi utilizată de exemplu în stimularea dezbaterilor bioetice în rândul publicului larg fără pregătire etică prealabilă. Modelul de filosofie practică, numit *philosophy cafe* (cafe-phil) (Sandu, 2014), se dovedește a fi un cadru a discuțiilor cu caracter filosofic general, temele fiind dintre cele mai variate fără a implica o filosofare profesionistă. Fondatorul acestei practici filosofice a fost Marc Sautet, prima cafenea filosofică fiind deschisă de acesta în Paris 1992 (Chaplin, 2007).

Odată cu dezvoltarea comunicării de masă, sfera publică se depersonalizează și destructurează. Locul *cafenelelor*, ca instanțe socializante, este luat de mass media. Aceasta însă nu facilitează individualizarea, ci dimpotrivă, generează prezența unor directori de conștiință, și uniformizarea discursului public. Masificarea societății de consum transformă deliberarea într-o serie de practici seductive, îndepărtând dezbaterile de la caracterul său rațional –discursiv. Spațiul public devine un spațiu al *consumului public*, informația și comunicarea în sine (Habermas, 1998) devenind un produs al societății de masă. Societatea de masă se caracterizează prin anonimitate, asociativitate uniformă (Salánki, 2003), și consum depersonalizat (Habermas, 1998).

Dezbaterile cu privire la sfera publică se extind, manifestând interes pentru probleme precum: opresiunea, inegalitățile sociale și de gen, biopolitica, etc. Gerard Hauser (1999, p. 64) critică ideea originii de clasă a sferei publice, sugerând originea acesteia în cadrul dialogului tematic, mai degrabă decât în cadrul proceselor de construcție identitară.

Teoria acțiunii comunicative

Una dintre cele mai importante contribuții ale lui Habermas, la dezvoltarea științelor comunicării, a eticii, a filosofiei sociale și științelor politice, o constituie teoria acțiunii comunicative. Habermas (2000) consideră acțiunea comunicativă ca fiind modelul predilect de exercitare al puterii în societatea contemporană. Teoria acțiunii comunicative se înscrie pe linia teoriilor critice asupra societății. Criticismul habermasian reunește doi poli teoretici distincți: teoriile de nivel micro asupra raționalității sociale bazate pe structuri comunicative și pe acte de limbaj, și la nivel macro, teoriile privind teoriile integrării societății moderne prin intermediul unor mecanisme sociale de piață. Teoria habermasiană este articulată pe două niveluri, cel al analizei raționalității comunicative și cel al modernizării societății (Bohman, 2011).

Acțiunea comunicativă are ca scop înțelegerea reciprocă a membrilor comunității interpretative, înlocuind acțiunea strategică, care era îndreptată în sensul obținerii puterii ca influență, și acțiunea instrumentală, ce viza puterea sub aspectul material (Maxim, 2010). În opinia noastră acțiunea comunicativă, îndreptată spre obținerea consensului, codifică o strategie a puterii, particulară postmodernității și anume consensul. Strategiile puterii devin subtile, seductive, înlocuind puterea propriu zisă cu puterea blândă -*puterea soft* (Dârdală, 2013; Nye, 1990; Nye, 2004; Nye, 2011). Jürgen Habermas (1977) consideră relațiile intersubiective ca fiind mediate lingvistic și cultural, nu rațional-instrumental. Exercițarea unei forțe lipsite de coerciție poate fi un rezultat al acțiunii comunicative. Acordul semiotic asigură o unitate interpretativă a lumii. Decizia politică este produsă prin consens, revenindu-se la o politică participativă și la un model de democrație deliberativă.

Teoria acțiunii comunicative se bazează pe analiza raționalității epistemice, practice și intersubiective, cuprinse în interiorul structurilor discursive (Bohman, 2011). Competența comunicativă este statuată prin apartenența interlocutorilor la societate (Vidam, 2000) sau mai exact la comunitatea interpretativă în care se construiește sensul comunicării, (Sandu, 2012). Paul Dobrescu (2010) arată că înțelegerea, într-un proces comunicativ, presupune o negociere prealabilă a definițiilor situațiilor cu care partenerii de dialog operează. Nici un participant nu are, în mod *apriori* monopolul interpretării, consensul comunicațional fiind liber consimțit de toți participanții. Criteriile de validitate (validity claims) trebuie să fie clar definite și agreeate de toți partenerii implicați în comunicare.

Cu toate că în cadrul dialogului sunt implicate mai multe accepțiuni ale adevărului printre care teoria adevărului corespondență, teoria adevărului- sinceritate, înțeasă ca o adecvare între aserțiuni și intenții (Dobrescu, 2010), modelul acțiunii comunicative are ca presupuziție o teorie consensuală a adevărului (Habermas, 2000). Teodor Vidam (2010) arată că în teoria acțiunii comunicative, relația interlocutivă este întemeiată și nu întemeietoare. Validitatea derivă din conformitatea socială, tocmai de aceea, adevărul nu reprezintă o reflectare a realității, cât un acord interpretativ asupra acesteia. Raționalitatea formală, orientată teleologic, este substituită prin activitatea orientată axiologic și va reflecta conștient –sau nu - interesele emitentului.

Acțiunea comunicativă are la bază strategiile discursive de obținere a acordului interpretativ. Raționalitatea în viziunea habermasiană, este evidențiată în modalitățile prin care subiectul achiziționează și utilizează cunoștințele în procesul comunicațional. Cunoștințele pragmatice este însoțită de o atitudine performativă. Se urmărește identificarea unor structuri invariante ale comunicării, denumite pragmatici formale (Bohman, 2011). Atitudinea performativă vizează adoptarea de către vorbitor a unor strategii de facilitare și îmbogățire a înțelegerii sale de către receptor. Atitudinea favorabilă receptării reprezintă acțiunea comunicativă. Scopurile urmărite de vorbitori în cadrul acțiunii comunicative sunt întotdeauna raționale și justificate –meritate. Succesul acțiunii comunicative fiind acordul liber al actorilor (Bohman, 2011), consensul, ca formă de coordonare a actorilor comunicaționali, sociali sau politici. Pragmatica habermasiană a comunicării este în același timp o teorie etică a acesteia.

Modelul democratic deliberativ

Jürgen Habermas (2006) realizează o analiză critică a modelelor democratice actuale: liberal și republican, preferând în locul acestora, modelul deliberativ instituționalist. În cadrul modelului liberal, prin intermediul procesului democratic se transmite aparatului politic interesele societății civile autonome, aparatul politic organizând interesele divergente ale particularilor și prioritezându-le (Țuțui, 2011).

În cadrul modelului republican funcția politicii este aceea de asigurare a îndeplinirii binelui comun, stabilității și a solidarității sociale, de asigurare a respectării de către cetățeni a valorilor comune și a unui model etic al comunității. Modelul se dezvoltă pe baza unor rețele de parteneriat între cetățeni conștienți de interdependența funcțională dintre ei (Țuțui, 2011).

Modelul deliberativ, susținut de Habermas, consideră sistemul politic ca fiind unul dintre sistemele necesare funcționării democrației, alături de cel juridic, de societatea civilă, etc. Democrația deliberativă habermasiană are rolul instituționalizării rațiunii publice și a co-exercitării acesteia de către cetățeni autonomi (Țuțui, 2011). Legitimitatea în cadrul democrației deliberative este dată de *presupozițiile comunicative*, și caracterul argumentării pe de o parte, precum și de procedurile deliberative și caracterului etic al acestora, pe de cealaltă parte. Hotărârile generate sunt legitime, dacă a fost asigurat accesul la dezbateri a tuturor celor interesați, și dacă s-a respectat caracterul argumentativ, fiind aduse în discuție opinii pro și contra deciziei ce urmează a fi adoptată (Țuțui, 2011).

Democrația constituțională. Constituționalizarea dreptului internațional

Democrația modernă de tip liberal se bazează pe ideea de stat de drept, singurul în măsură să asigure garantarea libertăților individuale. Sistemul legislativ modern este pozitiv, obligatoriu și individualizat. Legile sunt emise de un legislator și încălcarea lor este sancționată de către stat (Habermas, 2001). Problematika *garantării drepturilor omului* este în opinia lui Habermas corelată cu cea a suveranității poporului, ca surse ale legitimării puterii. Conceptul de suveranitate a poporului în societățile democratice are în vedere exprimarea juridică nerestrictivă a voinței cetățenilor. Constituționalismul, pe de altă parte, limitează suveranitatea absolută a poporului în capacitatea de a încălca drepturile fundamentale ale omului, și în general principiile fundamentale înscrise în constituție (Habermas, 2001). Democrația constituțională pentru a fi consistentă trebuie să codifice atât drepturile fundamentale ale cetățenilor, cât și suveranitatea populară. Ambele instituții, *supremația legii* și *a drepturilor omului*, și respectiv *suveranitatea poporului*, sunt intuiții originale, puse astăzi la baza democrației constituționale.

În acest sens se vorbește de rolul legislator negativ al curților constituționale. Asigurând controlul de constituționalitate, Curtea Constituțională, sau alte instanțe naționale, limitează abuzul de drept (Ignătescu, 2013). Odată cu aderarea la Uniunea Europeană, în statele membre se realizează un control suplimentar de comunitaritate a legii. În România, Curtea Constituțională și-a exercitat rolul de legiuitor negativ, declarând neconstituționale o serie de legi sau modificări legislative, chiar în condițiile în care acestea au fost adoptate de un parlament în care formațiunea majoritară se bucură de o largă majoritate și de un larg suport popular. Mai mult, în 2012, Curtea a invalidat un referendum de demitere

a pre edintelui României, motivând neatingerea pragului electoral de 50% necesar. Practic, decizia Curții restatuează faptul că democrația constituțională și statul de drept fac ca sistemul democratic actual să se depărteze de ideea de tiranie a majorității, pe care o înlocuiește cu ideea de domnie a legii. Procesul de constituționalizare a dreptului internațional, de creare și modificare a documentelor cu valoare constituțională, implică în sine un act democratic, de voință suverană a poporului, reprezentat de legislator. Habermas (2001) sugerează că modelul democrației deliberative poate sta la baza unificării teoretice ale celor două întuiții, vizând domnia legii și suveranitatea absolută a poporului. Democrația deliberativă, prin intermediul strategiilor de acțiune comunicativă pune bazele unei reale autonomii decizionale a cetățeanului și posibilitatea largii reprezentări a diferitelor categorii sociale implicate la procesul de negociere a normativității. Procesul deliberativ poate asigura astfel legitimitate unui sistem normativ. Totuși aceasta nu se poate substitui în opinia noastră, unei deliberări particulare, exercitată de Curtea Constituțională în cazul de față, în ceea ce privește garanțiile respectării cadrului normativ constituțional.

În acord cu problematica globalizării, Habermas (2013) propune transnaționalizarea cuceririlor democrației constituționale, și constituționalizarea dreptului internațional. Autorul își asumă o viziune asupra unei constituții politice la nivel global, fără necesitatea unui *gouvern mondial*. Această teorie a constituționalismului global, este emergentă actualei crize politice și constituționale europene.

Din perspectivă istorică, constituționalismul și ideea de stat de drept sunt concepute în opoziție cu *despotismul*. Tirania este conținută în potențialitate, chiar în interiorul *statului de drept*. Procesul de democratizare este un proces de înlăturare a puterii, și diminuarea violenței în exercitarea acesteia. Habermas (2013) evidențiază cele două cuceriri ale democrațiilor occidentale contemporane: instituționalizarea egalei libertăți a fiecărui cetățean și creșterea eficacității administrative a statului. Domnia legii și raționalizarea aparatului administrativ duce la transformări în *substanța puterii* statului și implicit în exercitarea autorității politice. Substanța dreptului internațional a suferit și ea transformări trecându-se de la coordonare la cooperare internațională.

Procesul de constituționalizare a dreptului internațional a început odată cu fondarea instituțiilor internaționale majore cum ar fi Națiunile Unite, Banca Mondială, etc. și a sistemelor informale de negociere de tipul G8, G20. O rețea tot mai mare de organizații internaționale implicate în guvernarea relațiilor internaționale, face ca acestea să aibă din ce în ce mai mult, un caracter supranațional și suprastatal. Habermas (2013) susține

existența unui proces de disoluție a caracterului *decisionistic al puterii*, implicat în exercitarea autorității politice, fapt ce corespunde unei transformări de structură a mediului juridic (transformation in the composition of the medium of law). Deficitul de democrație generat de schimbările menționate, poate fi contrabalansat de transnaționalizarea democrației.

În viziunea tradițională, suveranitatea statelor include dreptul la fundamentarea și exercitarea propriei politici externe. În prezent însă, în condițiile unei extrem de strânse interdependențe între actorii politici internaționali, statele, chiar și cele puternice au pierdut, sau au transferat unor organisme suprastatale o parte din suveranitatea proprie. Mediul juridic dar și cel politic internațional au devenit propice constituirii unor instanțe deliberative extrastatale (Habermas, 2013).

Ritmul dezvoltării elementelor de democrație deliberativă și a participării directe a publicului în procesele deliberative la nivel global nu este simetrică cu procesul de globalizare în sine și de externalizare a deciziei politice. Îmbunătățirea funcționării organizaționale la nivel suprastatal se realizează cu prețul erodării legitimității la nivel național. Cu toate acestea, spune Habermas (2013), nu putem să considerăm raționalizarea proceselor politice internaționale drept un câștig civilizațional, câtă vreme acestea sunt gestionate pe baza tratatelor internaționale și nu au un fundament democratic în sine. Guvernanța globală nu este altceva decât o instituționalizare a relațiilor internaționale pe baze nedemocratice (Habermas 2013) sau extrademocratice. Procesul legitimității democratice a instituțiilor internaționale, după modelul celor europene de exemplu, poate fi viabil prin acțiunea concertată a trei actori politici majori: cetățenii, statele și comunitățile legitime și legal constituite de cetățeni.

Critici ale viziunii Habermasiene

Teoria habermasiană a atras de-a lungul timpului o serie de critici. Aceste critici au vizat fie modelul semiotic care stă la baza teoriei acțiunii comunicative, și în general al filosofiei sociale habermasiene (Scharp, 2003), fie atitudinea antihermeneutică (Mendelson, 1979), etc. Prezentăm în continuare critica lui John Meadowcroft (2002) asupra viziunii habermasiene despre spațiul public. Utilizarea teoriei habermasiene asupra spațiului public independent atât de economic cât și de politic și a modelului *democrației deliberative*, asociate sferei publice, s-a dovedit ineficientă în rezolvarea *deficitului de democrație*. Ineficiența identificată pornește tocmai de la excluderea celor două sfere ale vieții politice și

economice din spațiul deliberativ al sferei publice. Sfera publică în înțelesul habermasian, nu ar trebui să fie dominată de elite care să- i impună propriile opinii în spațiul public. Această distanțare a sferei publice face, în opinia lui Meadowcroft, inoperantă teoria acțiunii comunicative, gestionate la nivelul sferei publice. Rezolvarea *deficitului de democrație* existent în UE ar trebui rezolvat tocmai prin legitimarea elitelor existente, i a ideilor pro-europene vehiculate de acestea în spațiul public. În locul acesteia Meadowcroft (2002) ia în considerație modelul democrației reprezentative liberale clasice. Spațiul deliberativ prin excelență este însă i *piața*.

Ca răspuns la această obiecție, trebuie să luăm în considerație viziunea habermasiană asupra constituționalizării dreptului internațional – discutată anterior. Deficitul de democrație ar trebui contrabalansat de *transnaționalizarea democrației* (Habermas, 2013) i constituirea unei sfere publice europene i internaționale, care să nu rezulte din simpla agregare a sferelor publice locale. În ceea ce prive te includerea pieței în sfera publică, odată cu globalizarea informației, i cu trecerea spre economia cunoa terii, piața în sine se modifică prin dimensiunea etică a responsabilității sociale a corporațiilor, în sensul înlocuirii acțiunii strategice cu acțiunea comunicativă.

În loc de concluzii

Filosofia lui Habermas constiutie un punct de referință pentru gândirea socială i politică actuală. Autorul construie te o punte între filosofia americană, anglo-saxonă i cea continentală (Bohman, Rehg, 2011), între filosofia de tip analitic i pragmatic pe de-o parte, i postmodernismul continental pe de cealaltă parte. Habermas a purtat o serie de polemici cu cei mai importanți filosofi contemporani printre care Gadamer, Foucault, Derrida, etc., construind o teorie proprie a democrației de tip deliberativ, constituțională i postliberală. Democrația, a a cum este văzută de Habermas, cel puțin în scrierile de maturitate este tributară viziunii cosmopolite i universaliste, postnaționale, i globalizate.

Bibliografie

- Arendt, H., (1959). *The Human Condition*, Doubleday Anchor Books, New York.
- Arendt, H., (2007). *Condiția umană*. Ideea Design & Print și Casa Cărții de Știință.

- Bondor, G.,(2011) Hannah Arendt: Totalitarismul și sfera publică, *Sfera Politicii*, nr 160, iunie, 2011, pp 16-23.
- Chaplin, T.,(2007).Turning on the mind: French philosophers on television, University of Chicago Press,
- Cuceu, C. L., (2012). Problema normativității în configurația contemporană a sferei publice. modelul habermasian și relevanța lui astăzi, *Anuarul Institutului de Istorie „G. Barițiu” din Cluj-Napoca, Series Humanistica*, Tom X, 2012, p. 187–200
- Dârdală, L. D., (2013). Puterea blândă a Uniunii Europene – o critică realistă, *Conferința Internațională Universality, Mentality, Knowledge*, Universitatea "Mihail Kogalniceanu" din Iași,
- Gergen, K., (2005). *Social Construction in Context*, Sage Publications, Londra, Marea Britanie, pp: 56-86.
- Habermas, J. (2000). *Conștiință morală și acțiune comunicativă*, Editura All Educațional, București.
- Habermas, J., (2006). Three Normative Models of Democracy, in Benhabib Seyla (2006) *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political*, Princeton University Press, Princeton USA pp. 21-26.
- Habermas, J., (1977). *Theory and Practice*, Heinemann.
- Habermas, J., (1998). Sfera publică și transformarea ei structurală. Studiul unei categorii a societății burgheze, Editura Univers, București.
- Habermas, J., (2001). Constitutional Democracy, a Paradoxical Union of Contradictory Principles?, *Political Theory*, Vol. 29 No. 6, December 2001,pp. 766-781.
- Habermas, J., (2013). *Plea for a constitutionalization of international law* , XXIII World Congress of Philosophy. Philosophy as Inquiry and The Way of Life. Athens 4-10 August, 2013.
- Hauser, G., (1999), *Vernacular Voices: The Rhetoric of Publics and Public Spheres*, Columbia: University of South Carolina.
- Ignătescu, C., (2013). *Abuzul de drept*, Editura Lumen, Iași.
- Maxim, Sorin Tudor, (2010). *Peripatetice*, Editura Pim, Iași.
- Meadowcroft J., (2002). The European Democratic Deficit, the Market and the Public Space: A Classical Liberal Critique, *Innovation*, Vol. 15, No. 3, 2002, pp 181-192.
- Mendelson, J., (1979). *The Habermas-Gadamer debate*, New German Critique No. 18 (Autumn, 1979), pp. 44-73.
- Nye, J (2004) *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York.

- Nye, J. (1990). *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, Basic Books, New York.
- Nye, J. (2011). *The Future of Power*. PublicAffairs, New York.
- Salánki, Z., (2003). Privat vs. public – negocierea normei sociale, *Studii și cercetări din domeniul științelor socio-umane*, vol. 11, 2003, online at http://www.history-cluj.ro/SU/cercet/Salanki/PRIVAT%20PUBLIC.htm#_ftn4
- Sandu, A., (2012). Social constructionist epistemology. A transmodern overview, Editura Lap Lambert, Germania.
- Sandu, A., (2014), Virtual Philosophical Cafe as appreciative philosophical practice in Sandu, A. Caras A. (Editor) (2014 in curs de publicare), *Tradition and reform. Social Reconstruction of Europe*, Medimond Monduzzi, Italy.
- Scharp, K., (2003). Communication and Content: Circumstances and Consequences of the Habermas - Brandom debate, *International Journal of Philosophical Studies*, 11:1, pp 1-31.
- Țuțui, V., (2011). Democrația deliberativă, in Huzum Eugen, *Concepte și teorii social-politice*, Editura Institutului European, Iasi.
- Vidam, T., (2010). Întemeierea eticii comunicării: Francisc Jaques în și față de K. Otto-Apel și J. Habermas, *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj-Napoca, Series Humanistica*, tom. VIII, 2010, p. 383–392

Surse online

- Bohman, J., Rehg, W., "Jürgen Habermas", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2011 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/win2011/entries/habermas/>>.
- Dobrescu, P., (2010). Acțiunea comunicativă: o încercare de refundamentare a acțiunii sociale, *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, Issue 10, online at <http://www.revista.comunicare.ro/en/arhiva/10%20abstract.pdf>